

РЕЦЕНЗИЯ

на представените от доц. д. и. н. Бисер Христов Георгиев научни трудове за участие в конкурс за академичната длъжност „професор“, 05.03.06 История на България /Нова история на България/

Научна област – 2. Хуманитарни науки

Професионално направление – 2.2 История и археология

Научна специалност – История на България /Нова история на България/

Рецензент – проф. дин Иван Илиев Стоянов

Кандидатът за академичната длъжност „професор“ Бисер Христов Георгиев завършва средното си образование в езикова гимназия „Проф. д-р Асен Златаров“ - Велико Търново, профил немски и руски език. Висшето си образование получава във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ - специалност „История“ и втора специалност „Руска филология“. Второто му висше образование - специалност „Международни икономически отношения“ - завършва във ВИАС – София. Трудовата си кариера започва през 1987 г. като учител. От 1992 г. работи като директор на 33 СОУ в гр. София. Трудовата му кариера продължава като мениджър в системата на „Ксерокс“, а през 1996 г. защитава дисертационен труд, за който му е присъдена образователната и научна степен „доктор по история“. От 1997 г. е главен асистент към ДИПКУ – Варна, който департамент е в структурата на ШУ „Епископ Константин Преславски“. През 2010 г. е удостоен с научното звание доцент и преподава в същия университет по дисциплините „Нова история на България“ и „История на Българското възраждане“. В продължение на много години разработва темата „Парламентарната опозиция и вътрешната политика на българските правителства в народните събрания /август 1887 – януари 1908/“, която завършва и представя успешно на защита за получаване на научната степен „доктор на историческите науки“ - май 2014 г. В този момент доц. д.и.н. Б. Георгиев е преподавател по „История на Българското възраждане“ в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“. Води лекционни курсове на бакалаври и магистри по дисциплините „Културно-историческо наследство – XV-XIX век“, „Политическа култура на българите през XIX век“, „Увод в историческото изследване“, „Музейно дело“ и „История на религиите“.

Научното творчество на кандидата е голямо по обем и разнообразно в тематично отношение, което личи от представения списък с всички негови трудове. Те включват седем монографии, една брошура, тринадесет студии, двадесет и осем

статии, един учебник, пет учебни помагала и осем отзива, рецензии и становища. Част от публикациите са на руски и английски език, което означава, че той се стреми да направи достъпни за европейските учени постиженията на българската историческа наука. Доц. Георгиев е разпознаваем автор, което се вижда от приложението със забелязани цитирания. Основно са цитирани негови трудове за Либералната и Младолибералната партия и за парламентарната опозиция.

При участието си в обявения конкурс от ШУ „Епископ Константин Преславски“ за академичната длъжност „професор“ доц. д.и.н. Бисер Георгиев представя за рецензиране 4 монографии, 10 студии, 10 статии, 4 учебни помагала и 4 рецензии и отзиви. В най-общ план може да се каже, че научните му трудове са посветени основно на новата българска история в периода от Освобождението до 30-те години на XX век, а учебниците – на историята на Българското възраждане. Обект на изследването му е предимно вътрешната политика на българската държава - партийно-политическия живот, изграждането на партийните структури, парламентарните отношения, стопанската и социалната сфера и културата. Външната политика на България също е разработена в няколко големи студии и статии, две от които са на руски език. Приносните моменти в предложените за рецензиране публикации са много, на което ще се спра по-долу. В по-обобщен вид следва да се подчертае, че доц. Георгиев разработва основно няколко непроучвани до този момент теми – дейността на парламентарната опозиция в периода от съединението на Източна Румелия с Княжество България до обявяването на Независимостта, живота на д-р Васил Радославов, дейността на Либералната и на Младолибералната партия и др. В няколко от трудовете са направени и ценни допълнения към политиката на България през Първата световна война. В повечето случаи авторът отчита постиженията на историческата наука, но там, където се налага, не се страхува да изложи собствено мнение по конкретните проблеми. В подобни случаи то винаги е аргументирано с нов изворов материал, или обосновано на задълбочен прочит на вече известни извори. Преминавайки към конкретните приноси в отделните публикации, ще отбележа следното:

1. Монографията „Миражът за „Велика България“. Животът и дейността на д-р В. Радославов (1854 - 1929)“, на която имах честта да бъда рецензент, излезе от печат през месец април т. г. Тя е посветена на живота и дейността на един от големите български политици от следосвобожденския период, за когото до този момент липсва подобен труд. Това, само по себе си, е значим научен успех на автора. Наред с това могат да се посочат и следните приносни моменти:

В първа глава, заедно с новоизложените факти, са направени няколко корекции на остарели и грешни тези, свързани със състава на семейството и началното образование на младия Радославов. Специално е разгледана революционната му дейност, силно пренебрегвана до момента, като е направен опит да бъде определено

мястото на този политик в българското обществено пространство преди Освобождението.

Втора и трета глава са посветени на ранната политическа дейност на д-р Радославов, свързана с времето на неговото израстване. Тук са допълнени някои важни сведения за конкретната дейност на този държавник като министър на правосъдието, министър-председател и министър на вътрешните работи. Много ценни са и подробно изложените възгледи на видния политик по отношение на избора на нов български княз. Тук, освен всичко друго, прави впечатление коректността на Бисер Георгиев към работилите преди него автори по посочените теми.

Параграф 1 на четвърта глава може да бъде оценен като приносен, защото до този момент животът и опозиционната дейност на д-р В. Радославов през Стамболовия режим са съвсем слабо разработени. За първи път е посочено, че видният политик не лежи в затвора, независимо че срещу него и Т. Иванчов има издадени ефективни присъди. В останалите параграфи има много допълнения към известни досега факти, но те са по-незначителни и все пак изясняващи детайлно разискваните проблеми.

Параграф 1 на глава пет също може да бъде оценен като приносен, защото тук за първи път подробно са изложени личните отношения между д-р В. Радославов и княз Фердинанд от пристигането на Кобурга в България до Балканските войни. От формална гледна точка този параграф е свързан със седма глава, където е проследена политиката на водача на либералите през Първата световна война.

В българската историческа наука е изключително популярно мнението, че В. Радославов и близкото му обкръжение са много корумпирани. Тази теза, изведена от Вл. Топалов преди повече от 50 години, е подкрепена в публикации на Ст. Грънчаров, М. Куманов и други известни автори. Оттам тя, чрез научно-популярните издания и пресата, си пробива път в съвременното обществено пространство. Сега, в шеста глава, за първи път е изнесено почти противоположно мнение. При това доц. Георгиев защитава тезата си с нов изворов материал и по-задълбочен прочит на няколко важни документа. Той не отрича склонността на Радославов да се обогатява за сметка на политическата си дейност, но описва конкретните механизми, които не са свързани пряко с кражбата на държавни средства. По този начин е променена една явно неправилна оценка за един от „строителите на съвременна България“.

Сериозен принос представлява и параграф 3 на шеста глава, където са разгледани за първи път личните отношения между В. Радославов и водещите политици от неговото време. Подобни изследвания, както сочи сам авторът, са изключителна рядкост, защото материалите за тях са малко, а информацията - много противоречива. В случая е направен опит за обективен анализ на базата на многобройни извори.

Интересен поглед е направен в параграф 4 на шеста глава, където Радославов е представен като оратор, литератор и публицист. Подобни изследвания, правени от професионални историци, са изключително редки и затова представеният текст заслужава определено внимание. Като забележка тук следва да посочим неточната употреба на някои термини от гледна точка на специалистите филолози.

В седма глава са представени многобройни доказателства за личната позиция на д-р В. Радославов като министър-председател в трудните години на следвоенната обстановка и през Първата световна война. Това в голяма степен допълва направеното до този момент от няколко видни български историци и също може да бъде отчетено като принос.

Осма глава, по думите на автора, има изцяло приносен характер. Съгласен съм с тази теза, защото до този момент животът на В. Радославов в емиграция не е бил предмет на каквото и да било изследване, като изключим събитията около съдебния процес. Освен това е представена съдбата на най-близките му роднини, борбите около Радославовото наследство, проблемите по амнистията, помпозното погребение и пр. Не е подмината и огромната работа, която бившият министър върши зад граница в защита на България. Друг е въпросът дали тя има реален ефект.

От казаното в предходните страници става ясно, че монографията запълва определена празнота в българската историческа наука.

2. Монографията **„Парламентарната опозиция и вътрешната политика на българските правителства (август 1887 - януари 1908)“** е издадена през 2014 г. от университетското издателство в Шумен. Тя има идентично заглавие с голямата докторска дисертация на автора, но като неин рецензент мога да посоча, че двете научни изследвания далеч не съвпадат напълно, което не може да се каже за монографиите, издадени през 2013 г. във връзка с дисертацията.

Монографията от 2014 г. е допълнена в много отношения, изчистена стилистично и съобразена с направените от рецензентите забележки. Изборът на темата тук е удачен и добре аргументиран. Независимо че избрания период е предмет на множество изследвания от високо ерудирани изследователи, нишата, към която насочва своето внимание Бисер Георгиев, като че ли е пропусната от историците, занимаващи се с това време като акцент, като първи план. Проследен е подробно сложния механизъм на взаимоотношенията между опозиция и мнозинство в българското народно събрание. А изясняването на този механизъм при различните събрания, работили в избраните хронологически рамки, има своето значение най-малко в две посоки. На първо място - да се реконструира обективно случилото се в тези сложни отношения между двата полюса в парламентарната зала, и на второ - да се извлекат поуки от успехите и неудачите на тази изучена и вече позната практика. Може

да се формулира и трета посока – „усвояване” и „усъвършенстване” на наложилата се парламентарна практика от следващите състави на народното събрание, изразяващо се в това, че във всяко предложение на едната страна - опозиция или мнозинство, прозира доста релефно „отровния” хап за противника, т. е. за другата страна. Според мен, тази трета посока е „най-възприемана” в българския парламентарен живот, за което говори убедително работата на народните събрания в последния четвърт век.

В представения за рецензиране труд се проследява детайлно дейността на парламентарната опозиция в няколко основни направления - отношението ѝ към правителството, позицията ѝ по регламентиращите дейността на парламента документи, отношението ѝ към вътрешната политика на управляващия кабинет - стопанска и социална. Б. Георгиев обръща специално внимание на промените, направени в основния закон на Княжество България, тъй като те рефлектират релефно върху определени страни на вътрешнополитическия живот. Богатата палитра от засегнати и проучени въпроси включва още проблемите за отговорността на министрите и тази на депутатите в разгледаните народни събрания. Хронологическият обхват на всичките тези аспекти е подбран напълно съзнателно - Петото ОНС е на практика първото, което се формира след политическата криза, избора от българска страна на Фердинанд и пристигането му в България, а Тринадесетото ОНС е последното, което работи в България, когато тя е със статут на княжество. Всъщност хронологическият обхват на практика обхваща работата на Народните събрания - обикновени и велико, през княжеския период на новоизбрания български княз.

В първа глава Георгиев разглежда подробно и с вещина опитите на опозицията да промени някои от принципите в предлаганите от правителството закони, но изказванията на депутатите радослависти, каравелисти и бивши консерватори не дават резултат. Опитите на опозиционните представители в парламента за конструктивно взаимодействие с депутатите от управляващото мнозинство, което се отчита като принос, има своето място в този труд, но тези опити не срещат разбиране от властимащите. И ако в Петото ОНС опозицията все пак я има, в Шестото и Седмото ОНС тя е сведена до минимум. „Съединена легална опозиция” около К. Стоилов и действията на севлиевския депутат П. Пешев не са в състояние да предотвратят, или най-малко променят, замисленото и въведеното в практика от управляващите. При разглеждане работата на Четвъртото ВНС, в което влизат 577 депутати, „опозицията” е опозиция в кавички. Бруталният подход в провеждането на изборите осигурява необходимото, а факторите, които могат да се противопоставят на промяната в чл. 38 предварително са „туширани” с арести и заточения, като това на Климент Търновски. Много точно Бисер Георгиев подчертава, че в периода, когато „в Европа повечето от нациите вече са придобили гражданска политическа култура, в българското общество витае **поданическият дух**”/с.153/.

Втора глава анализира задълбочено дейността на опозицията в Осмото и Деветото ОНС, която, заедно с дейността на депутатите от управляващото мнозинство, има за цел да ликвидира Стамболовото антидемократично наследство и да наложи основните принципи, прокламирани от Търновската конституция. Като прави задълбочен анализ на политическите сили в събранието, Бисер Георгиев изяснява вярно причините, които довеждат до преливането на депутати от една партия в друга и противоречивото поведение на отделни депутатски клики. Всичко това той много точно свързва с борбата за власт, а не с някакви идейни различия или идейна несъвместимост. Стремещът към властта се оказва основен във всички действия на политическите партии и групировки, а това е така, тъй като властта носи неподозирани за обикновените хора финансови облаги.

Макар да възстановява многопартийната система и правителството на Народната партия се ползва от прийоми на своите предшественици. Разпускането на Осмото ОНС и изборите за Девето ОНС са категорично доказателство за това. В тези избори опозицията търпи катастрофален провал не без помощта на управляващите. Гочоолу, Дочоолу, Данко Харсъзина и Гуньо адвокати свършват своята работа по един перфектен начин. Опитите да се противодейства на парламентарното мнозинство се оказват химера тъй като, както Б. Георгиев подчертава напълно основателно, едва осем от избраните опозиционни депутати „имат реален потенциал за критика“, но трима от тях са касирани. С една дума народняшкото правителство следва стъпка по стъпка народнолибералното верую на стамболовистите, а и няма как да не се отбележи, че двете партии си „приличат“ и по прилагателното „народен“ в съответната форма, влязло като основна „същност“ в тяхното наименование.

Трета глава разглежда отново познатия проблем - работата на опозицията в поредното ОНС, този път доминирано от партизаните на В. Радославов, а в самото начало и от тези на Народнолибералната партия. Този първоначален тандем озлобява опозицията, подчертава Бисер Георгиев, като в някои случаи действията ѝ преминават границите на допустимото. Авторът с основание подчертава, че „оставянето“ на всички партийни водачи в парламента не дава желаните резултати. Взетите решения от мнозинството са подложени на ожесточена критика. Те, подчертава Георгиев, макар и напълно основателни, най-често преследват една единствена цел - смъкване на управляващите от власт.

Специално внимание в тази глава е отделено на дебатите в Десетото ОНС и действията за и против натуралния десятък. В този параграф Б. Георгиев изказва едно доста по-различно от утвърденото мнение - „че срещу един напълно законосъобразен държавен акт, гласуван в народното събрание, публикуван в „Държавен вестник“ и утвърден с княжески указ е организирана открита въоръжена съпротива и то от парламентарно представени партии. Стига се дотам, че партийните печатни органи призовават своите привърженици по места за открита съпротива срещу властта.

Използването на войска и жестокото потушаване на тази съпротива задълбочава политическата криза. Естествената последица от всичко това е разцеплението на Либералната партия, а кризата, в която изпадат управляващите, е необратима.

Четвърта глава е посветена на отношенията между опозиция и управляващи в парламента през управлението на Демократическата и Прогресивно-либералната партия. Бисер Георгиев очертава една доста пъстра поведенческа картина на парламентарно представените партии. Народнолибералите играят ролята на конструктивна опозиция, реформаторите на Рачо Петров са близки по поведение до тях, но и доста често се разминават в своето поведение. В същото време народняци, либерали и младолиберали правят всичко възможно, за да отстранят от власт кабинета Каравелов - Данев. Много аргументирано е показано, че когато правителството действа отговорно и в полза на цялото общество, неговите инициативи се подкрепят от всички - и от свои, и от опозицията. Така се получава със замяната на натуралния десетък с поземлен данък и с гласуваната политическа амнистия. Това е едната страна на нещата. Другата е задълбочаващата се финансова криза, която се оказва непреодолима за правителството и обединяваща за опозицията, която твърде бързо намира теми за критика.

Бисер Георгиев прави редица уточнения по изборните резултати за Дванадесето ОНС и ролята и мястото на парламентарната опозиция през управлението на Прогресивнолибералната партия /1902 – 1903 г./. Според автора на представения труд в това събрание се появява нещо ново като практика - дългите речи в парламентарна зала, от което се възползват народняците и особено Т. Теодоров. „Именно той за първи път фиксира „изказване“ по тронното слово, което продължава в две поредни заседания“.

Специално внимание в отделен параграф на тази глава Бисер Георгиев отделя на опозицията и проблема за министерската отговорност в дебатите в Единадесетото, Дванадесетото и Тринадесетото ОНС. Ожесточените спорове в парламентарна зала и позицията на демократите за съдене на министрите не се „одобрява“ от другите партии. На практика в този случай се потвърждава българската народна мъдрост „Гарван гарвану око не вади“. И не само това. Масовите разстрели през Радославовия режим дори не могат да попречат на тази партия и нейния лидер, вече като министър-председател, да хвърли България в Първата световна война само 15 години по-късно, а след катастрофата да избяга в Германия. Така че Законът за министерската отговорност, поне за периода, който изследва Георгиев, е по-скоро един параван на демокрацията, зад който отделни министри правят това, което искат напълно безнаказано.

В Пета глава Бисер Георгиев изяснява някои нови моменти относно принципите на формирането на опозиционните партийни коалиции срещу новата власт. Той обръща специално внимание на ролята на младолибералите и на Либералната партия

в тази дейност. Важно значение в тази част се отделя и на онези моменти, които са свързани с позицията на по-видните опозиционни дейци по отношение на личния режим на монарха. Другият важен въпрос в тази част е посветен на отношението на опозицията към стопанските проблеми, които се опитва да разреши правителството. Задълбочено и компетентно Б. Георгиев разглежда вижданията на опозиционните партийни групировки в парламентарна зала и извън нея по Закона за разработване на мерите, Законите за горите, външните заеми, превъоръжаването на армията, железопътното и шосейното строителство, строежа на пристанищата в Бургас и Варна, допълненията към Закона за покровителство на местната търговия и индустрия, и пр. Особен акцент се отделя на социалната дейност на управляващите и по-специално - на отношението на опозицията към нея. Според Георгиев, разпространеното в историческата литература мнение, че опозицията не подбира средства в стремежа към сваляне от власт на управляващите, не е съвсем точно. Той правилно твърди, че нерядко опозицията подкрепя управляващите или по-скоро се отнася позитивно, когато правителството предлага полезни и необходими за държавата законопроекти.

Изводите, които Бисер Георгиев прави в заключението са обективни, като изключим този, че Ст. Стамболов „уважава“ Търновската конституция и регламентираната от нея дейност на НС. Още във хода на Второто ОНС Либералната партия, в която членува и Стамболов, прави едно от най-грубите и арогантни нарушения на Търновската конституция, като НС предоставя т. нар. „законодателни пълномощия“ на правителството на П. Каравелов, но това е друга тема. Но че видният държавник иска да се покаже пред Европа като законен управник с водената от него политика - това е напълно вярно.

Изводът, които прави Бисер Георгиев, за времето след 1894 г., че трябва да си партиен активист, за да бъдеш депутат и за безпринципността в създаването на партийните коалиции, което е до болка познато и на съвременното българско общество, е напълно верен. Основателно се отбелязва, че през този етап отпадат редица ограничителни разпоредби, което дава възможност на опозицията за по-активно действие, но трябва да се каже, че в 90 % от случаите тази възможност се използва за подкопаване авторитета на управляващите и стремеж към отстраняването им и заемането на тяхното място. Благородната инициатива на автора да търси съвместни действия на опозиция и управляващи в полза на страната си остава наистина благородна, а може би в някои случаи и вярна, но като гледаме днешната „конструктивност“ в действия на опозиция и управляващи можем да си представим каква е тогавашната в края на XIX и началото на XX век с посочените по-горе изборджии, описани по един чудесен и реалистичен начин от Алеко Константинов.

Библиографската справка в края на посочения труд в тази и предходната монография е впечатляваща и показва по безспорен начин голямата осведоменост на автора по разработваната проблематика.

3. Външната политика на България от Освобождението до Балканските войни е един много сериозен проблем, на който са посветили трудовете си стотици български и чуждестранни историци, включително Б. Георгиев. Той е предложил за рецензиране 4 студии и 2 статии, които в най-общ план могат да бъдат обединени под формулировката *разкриване на външнополитическите позиции на българските либерали, младолиберали и народнолиберали*. В предложените трудове са разработени конкретни моменти от поведението на лидерите на посочените партии на власт и в опозиция. Заслужава да се отбележи също, че 2 от тях са публикувани на руски език в чуждестранни издания с цел по-широко популяризиране на българските научни постижения.

Вътрешнополитическият живот в България от Освобождението (1878 г.) до края на Първата световна война нееднократно е бил предмет на проучване в трудовете на Б. Георгиев. Част от предложените тук статии и студии вече са широко известни и отразяват вижданията на автора им по конкретни проблеми. Някои теми, като социалната политика на България през Първата световна война и опитът за създаване на християндемократическа партия (публикувана на английски език), са разработени за първи път.

Стопанската история на България е представена с една студия, свързана частично с предходни изследвания на Георгиев.

4. Съставителството и участието в редакционни колегии е представено с работа по едно много сериозно издание - „*Studia Academika Šumenensia*”, което излиза на английски език и е в процес по рефериране. Б. Георгиев участва активно в редакционната колегия на изданието и е основен редактор и съставител на том 2 „*Christianity in Southeastern Europe (Civilizational and Political Perspective)*”.

5. Рецензиите, представени от Бисер Георгиев са 4. От тях най-голямо внимание заслужава отзива за сборника „*Первая мировая война: взгляд спустя столетие*”, публикуван в Москва през 2014 г.

6. Популяризирането на постиженията на българските историци, както сам отбелязва Георгиев, е тяхно основно задължение. В случая той е представил свои участия в телевизионни и радиопредавания, но по неизвестни за мен причини е пропуснал участието си с доклади в десетки научни конференции. Те са публикувани на сайта на Шуменския университет. Сред тях следва да откροим участието на Б. Георгиев

с обемен доклад в Третия конгрес по българистика през 2013 г. в София, това на конференцията в Москва през ноември 2014 г. (с доклад на руски език), докладът му на конференцията във Великотърновския университет по повод 20-годишнината от основаването на катедрата по „Нова и най-нова обща история”, и др.

В заключение: смятам, че доц. д.и.н. Бисер Георгиев заслужава да заеме академичната длъжност „професор” по „История на България - Нова история на България” в Шуменския университет. Защитата на дисертация за получаване на научната степен „доктор на историческите науки” първоначално – преди участието в този конкурс, доказва една завидна академична етика от страна на Бисер Георгиев. Заявявам, че ще гласувам „за” и препоръчвам на колегите си от научното жури да гласуват по същия начин. Това, по мое мнение, ще увеличи престижа и на Шуменския университет „Еп. Константин Преславски”.

21.07.2016 г.

Велико Търново

проф. д.и.н. Иван Стоянов